

Приходько І. М.,

асистент кафедри англійської філології
та методики викладання англійської мовиМелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

СЕНСОНІМІЧНІ НАЗВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Інтерес мовознавців до лексики на позначення частин тіла, зокрема й сенсорної системи, останні кілька десяти років не послаблюється. Маємо завершені дослідження, присвячені питанням поділу соматичних найменувань на групи, проблемам визначення меж згаданої соматичної лексики, функціонуванню соматизмів у складі фразеологізмів; вивчається потенціал соматичних найменувань у процесах вторинної номінації; аналізується соматична лексика і в контексті лінгводидактики. Однак із-поміж великої кількості досліджень у цій царині дотепер немає студії, у якій би назви органів чуття людини і тварини простежувалися комплексно від праслов'янської доби до сьогодення. Це й зумовило актуальність статті. Попри розбіжності щодо виокремлення тих чи інших різновидів соматизмів, в усіх наявних сьогодні класифікаціях назв частин тіла людини і тварини в окрему підгрупу виносяться найменування органів чуття, що об'єднуються назвою *сенсонімічна лексика*, або *сенсоніми*, до яких входять найменування органів зору, назви органів слуху, назви органів нюху та органів смаку, назви органів дотику. Від праслов'янської доби до сьогодення найбільшою в кількісному плані є група сенсонімів на позначення органів зору та їхніх частин, дещо менше в усі періоди розвитку української мови фіксується назв органів слуху; число номенів на позначення органів нюху з часом збільшилося, однак підгрупа цих назв так і не стала кількісно помітною. Структура сенсонімічних найменувань із часом змінювалася. У праслов'янській мові натрапляємо головним чином на суфіксальні похідні (**duxadlo* «ніс», **bēlōda* «очі», **bēlōtь* / **bēlōta* «очний білок»), а надалі частина з них втратила мотиваційну співвіднесеність із давніми твірними (**zenica*, **bēlto*, **zъukъ*). Нові слова – це головним чином суфіксальні (*вушко*, *вічко*, *кристалик*, *зрячок*) деривати. Рідше трапляються нульсуфіксальні (*закрут*) та композитні утворення (*нутровухо*, *середовухо*). З-поміж проаналізованих похідних натрапляємо також на словотвірні варіанти (*сітківка*, *сітчанка*). Базою для таких похідних служать переважно іменники та дієслова (*ніздра*, *вушишка*, *рийка* «п'ятачок у свині»).

Ключові слова: соматизм, сенсонімічна лексика, сенсонім, назви органів зору, назви органів слуху, назви органів нюху та органів смаку, назви органів дотику.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Соматична лексика останні кілька десятиліть є об'єктом пильної уваги науковців. Питання поділу соматичних найменувань на групи розглядалися і у складі великих лексикологічних праць [14; 1; 19; 17], і в суто теоретичних розвідках [23; 22]. На визначення меж згаданої семантичної групи натрапляємо передусім у підруничковій академічній літературі [16, с. 69; 28, с. 213; 27, с. 163; 20, с. 67], а також у лексикологічних та етнолінгвістичних розвідках [34, с. 173; 18, с. 155–160; 24, с. 6–11;

33, с. 10; 9, с. 20; 13, с. 300; 2, с. 12–25; 17 та інші]. За нашими даними, значна кількість дотичних до висвітлення соматичних найменувань лінгвістичних студій радянської та пострадянської доби присвячена фразеологізмам, до структури яких входять соматизми [6; 5; 12; 11 та інші]; потенціал соматичних назв як бази для вторинної номінації в українських говорах простежує Н. Дяченко [10]; як невіддільну частину лінгводидактичних студій соматичну лексику розглядають В. Чуднов [32], Н. Яніцька [35]; церковнослов'янські соматизми антропологічної сфери стали предметом наукових зацікавлень О. Старих [25]; у межах історико-дериватологічних студій соматична лексика ставала предметом уваги П. Білоусенка, В. Німчука [4, с. 130–131], О. Тилик [29, с. 58–72] та інших дослідників.

Зауважимо, що, попри розбіжності щодо виокремлення тих чи інших різновидів соматизмів, в усіх наявних сьогодні класифікаціях назв частин тіла в окрему підгрупу виносяться найменування органів чуття, що об'єднуються назвою *сенсонімічна лексика*, або *сенсоніми*. За О. Кочеваткіним, сенсонімічна лексика слугує для позначення органів чуття людського організму і включає в себе такі підгрупи: 1) назви органів зору; 2) назви органів слуху; 3) назви органів нюху та органів смаку; 4) назви органів дотику [14, с. 51]. Оскільки до соматизмів ми зараховуємо й назви частин тіла тварин, то й сенсонімічну лексику в статті розглядатимемо як таку, що охоплює найменування органів чуття людини і тварини.

Окремі одиниці соматичної лексики розглядової підгрупи не раз були об'єктом фразеологічних і діалектологічних слов'янських студій [5; 6; 15; 36; 30; 31; 10 та інші], однак розвиткові сенсонімів в історії української мови дотепер увага не приділялася.

Мета статті – подати опис динаміки сенсонімічної лексики української мови від праслов'янської доби до сьогодення.

Виклад основного матеріалу.

Праслов'янська доба.

Назви органів зору були представлені в праслов'янській період кількома невеликими семантичними підгрупами. Прикметним є те, що частина з них має у своєму складі прикметникову основу **bēl-*, а саме:

а) загальні найменування очей: **bēlōda* (II 76) мн. «очі» від прикметника **bēlь* + давній суфікс *-odь-*; **gala* / **galo* (VI 90) «очі», щодо етимології думки науковців розходяться, і сьогодні маємо кілька версій, що конкурують між собою: 1) спорідненість із **golь* (Ślawski I 253, Ф I 389); 2) спорідненість із д.-р.-укр. *жъльвь* (див. **zely* див. 21, с. 163); 3) виведення прасл. **zely* від **golь*, що, у свою чергу, давніше мало придиховий *g^h* [див. докладніше: ЭССЯ VI 90]; **oko* (XXXII 41) «око».

б) назви очного білка: **bēlōtь* / **bēlōta* (ЭССЯ II 77) «очний білок» від дієслова **bēliti* + *-otь-*. На думку дослідників, це

колишній дієприкметник, який мав такий вигляд до розширення його йотовим суфіксом (див. докладніше: Там само); **bělъka* (II 81) «білок, очі»; **bělъkъ* (82) «очний білок»;

в лексеми на позначення більма: **bělíkъ* (II 66) «більмо» (< **bělъ*), **bělivo* (67) «більмо», **bělъto* (86) «більмо» від **běliti* + *-ъto*;

г) іменники на позначення світлочутливого елемента ока: **zenica* (ЕСУМ II 264) «отвір у райдужній оболонці ока, кризь який у нього проникає світлове проміння» та **zъrenica* (Skok III 656). На походження першого похідного є два погляди: П. Скок виводить його від паралельного утворення **zъrenica* від **zъrěti* «бачити» (Skok Там само), а укладачі «Етимологічного словника української мови» пов'язують його з дієсловом **zъjati* (**ze-*) «бути широко відкритим, виявляючи всю свою глибину» (див. ЕСУМ II 264). На нашу думку, коректнішим є витлумачення **zenica* саме від **zъjati*, яке в процесі деривації, очевидно, зазнало скорочення основи й перерозкладу: можливо, **zъ-j-a-nica* / **zě-j-anica* > **zěn-ica*.

Назви органів слуху, нюху та смаку репрезентовані малою кількістю утворень і окремих груп не формують, а саме: **duxadlo* (ЕССЯ V 150) «ніс як орган нюху» від **duxati* «вдихати, нюхати» + *-(a)dlo* (Там само); етимологічно затемнене **nozdrі* (ЕССЯ XXVI 15) / **nozdr'a* (ЕСУМ IV 97) «ніздря» (огляд думок див. ЕССЯ XXVI 16-18) та похідне від нього суфіксальне **nozdrіna* (ЕССЯ XXVI 19) «ніздрі; не покритта шерстю частина носа коня»; **uxo* (ЕСУМ I 441) «вуху», пор. і.-е. **ōus-* / **aus* (перелік покликань на цю етимологію див.: Там само); **zъkъ* (ЕССЯ VI 74) від **zъ* «мова» з додаванням суфікса *-къ* (див. ЕСУМ VI 538).

Давня русько-українська мова.

Обстежений матеріал XI–XIII століть дає нам підстави говорити про досить незначну кількість найменувань органів чуття, які окремих груп не формували. Так, фіксуються відомі з попередніх періодів назви *око* (1076 СДЯ VI 108) та двоїнна форма *очи* (XII 108), *ноздрь* (XII V 93) «ніздря», *азыкъ* (до 1280 Ср III 1646) та *зъница* (XIII СДЯ III 437).

Відомий із праслов'янського періоду іменник *слъхъ* (XI Ср III 221), який у давніх слов'ян мав абстрактну семантику, набуває конкретного значення – «вуху». Якщо в мові давніх слов'ян він чітко співвідносився з дієсловом **sluti* «називатися, говоритися, поширюватися (про чутки)», до якого додавався суфікс *-x-* (пор. **smě-x-ъ*, **spě-x-ъ* «поспіх» – див. докладніше: ЕСУМ V 311), то в давньокіївську добу це утворення втратило мотиваційну співвіднесеність із дієсловом і стало сприйматись як непохідне.

Середньоукраїнська мова.

Проаналізовані пам'ятки засвідчують давні найменування органів зору, а саме: *воко* (XV ССУМ I 189) «око», *око* (кін. XVII МагТимч II 38) «око» та *очи* (77); *зъница* (XVI СУМ 16–п.п.17 XII 242), паралельно до цього з'являється нефіксований в джерелах XI–XIII століть праслов'янський дериват *зръница* (поч. XVII МагТимч I 340) «зіниця».

Поступове проникнення в тексти XIV – XVII століть народно-розмовних елементів зумовило появу дериватів з експресивною конотацією, а саме *зънка*, (XVI СУМ 16 – п.п.17 XII 242) «зіниця».

Назви органів слуху в джерелах розгляданого періоду репрезентовані давнім іменником *ухо* (XVIII ЛО 27), *вухо*, *вушко* (XVIII Тимч I 355) «вуху».

Органи смаку репрезентовані давнім утворенням *языкъ* (XV ССУМ II 578).

Нова українська мова.

Найбільша кількість сенсонімів представлена назвами органів зору. Окрім давнього іменника *око* (1893 Ум-Сп I 147; Гр III 47 1918 ІвШум I 76; 1928 МРУС III 33; СУМ V 665), обстежені джерела фіксують його фонетичний варіант *віко* (1893 Ум-Сп I 138) та модифікат *вічко* (2005 СБГ 62). Ширшу палітру найменувань ока (очей) бачимо в діалектах і соціолектах, а саме: *балах* / *балух* (2 пол. XX Шило 25); *зреніє* (2005 Став 462) «око». Тільки форму множини мають суфіксальні утворення *лупаки* (1997 ГГ 116) від *лупати* (очима); *сліпакі* (174) від *сліпати* або *слітий*.

Складники ока: *кришталік* (СУМ IV 355), *орбіта* (СУМ V 738) «кісткова порожнина в черепі, де розташоване очне яблуко»; *склера* (СУМ IX 281) «зовнішня білкова оболонка ока»; *зрячок* (1992 Чаб I 117) «зіниця», *зречко/зрічко/здрічко* (1997 ГГ 85); *райдужка* (2000 Нечай 171) «рухлива діафрагма ока»; *судиннівка* (2000 Нечай 259) «оболонка ока, що розміщена під склерою»; *сітківка* (СУМ IX 233) «внутрішня оболонка ока» та словотвірний варіант *сітчанка* (2000 Нечай 332); *сочевиця* (2000 Нечай 408) «частина ока, у вигляді сочевиці».

Найменування органів слуху репрезентовані вже відомим дериватом *вуху* (1898 Ум-Сп IV 169; Гр I 398; 1918 ІвШум II 494; СУМ I 789). Новотвори засвідчені в термінологічних словниках XX століття, а саме: *закрут* (1931 СБТ IV 23) «верхній і зовнішній край вушної раковини»; *нутроровухо* (2000 Нечай 395) «орган, що розташований у піраміді скроневої кістки»; *середовуху* (395) «барабанна порожнина»; *вушиска* (2 пол. XX Шило 88).

Назви органів нюху та їхніх складників представлені успадкованими *ніс* (1894 Ум-Сп II 201; 1918 ІвШум I 237; 1929 ПРУСП VIII 298; СУМ V 426) та *ніздря* (1992 Чаб II 368, 2000 Нечай 254). Діалектні словники фіксують запозичену лексему *шнобель* (1992 Чаб III 242) «ніс» (модифікація німецького *Schnobel* «дзьоб») та суфіксальний новотвір *рийка* (2005 СБГ 456) «п'ятчак у свині» (від *рити*). Експресивно забарвленими є жаргонні назви носа: *слива* (2005 Став 302) «ніс алкоголіка» (така назва зумовлена, вочевидь, особливостями забарвлення носа в пияка – сливового кольору); *хрюндель* (358) жартівл. «ніс», *шнобель* (379) «великий ніс»; *кушка*, *нюхало*, *храти*, *чобіток* (463); *дюндель*, *нюхальник*, *рубильник*, *шнобак* (472-473). Як бачимо, декотрі найменування носа мотивовані подібністю до того, що назване вивідним словом: *чобіток*, *рубильник*.

Найменування органів смаку представлені давнім іменником *язык* (СУМ XI 627). У жаргонному мовленні інша його назва – *смуга* – трапляється у складі фразеологізму: *зітна смуга* (2005 Став 304) «язык після перепою».

Проаналізований матеріал дає підстави для таких **висновків**.

1. Від праслов'янської доби до сьогодення найбільшою в кількісному плані є група сенсонімів на позначення органів зору та їхніх частин. Дещо менше в усі періоди розвитку української мови фіксується назв органів слуху. Число номенів на позначення органів нюху з часом збільшилося, однак підгрупа цих назв так і не стала кількісно помітною.

2. Структура сенсонімічних найменувань із часом змінювалася. У праслов'янській мові натрапляємо головним чином на суфіксальні похідні (**duxadlo* «ніс», *bělōda* «очі», *bělōtъ* /

bēlōta* «очний білок»), то надалі частина з них втратила мотиваційну співвіднесеність із давніми твірними (zēlīsa*, **bēlōto*, **ēzūkь*). Нові слова – це головним чином суфіксальні (*вущко*, *вічко*, *кристалик*, *зрячок*). Рідше трапляються нульсуфіксальні (*закрут*) та композитні утворення (*нутровухо*, *середовухо*). З-поміж проаналізованих похідних натрапляємо також на словотвірні варіанти (*сітківка*, *сітчанка*).

З. Базою для таких похідних служать переважно іменники та дієслова (*ніздря*, *вущиска*, *рийка*).

Література:

- Бердникова Т.А. Лексико-фразеологическое поле соматизмов : на материале архангельских говоров : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Москва, 2000. 380 с.
- Березович Е.Л., Седакова И.А. Славянские соматизмы «кожа» и «шкура» и их вторичные значения. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 2012. Т. 71. № 6. С. 12–25.
- Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси) / П.І. Білоусенко, О.І. Іншакова, К.А. Качайло, О.В. Меркулова, Л.М. Стовбур. Запоріжжя ; Кривий Ріг, 2010. 480 с.
- Білоусенко П.І., Німчук В.В. Нариси з історії українського словотворення (суфікс-ина). Запоріжжя–Ялта–Київ: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2003. 252 с.
- Ђорђевић Т. Зле очи у веровању Јужних Словена. Београд, 1938. 349 с.
- Вайнтрауб Р.М. Опыт сопоставления соматической фразеологии в славянских языках. *Труды Самаркандского ун-та. Вопросы фразеологии*. 1975. Вып. 288. № 9. С. 162–170.
- Вайнтрауб Р.М. О соматической фразеологии в русском языке. *Лексические единицы русского языка и их изучение*. Ташкент, 1980. С. 51–55.
- Вакк Ф.О. Соматической фразеологии в современном эстонском литературном языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Таллинн, 1964. 29 с.
- Лексико-семантична система мови. *Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика* : підручник / А. К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Бондаренко та ін. Київ : Знання, 2010. 270 с. С. 18–23.
- Дяченко Н.М. Номінативні поля соматизмів та відсоматичних утворень в українських діалектах : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 408 с.
- Занковец А.А. Влияние различных лингвистических факторов на фразеологическую активность соматизмов русского и белорусского языков. *Вісник Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. 4 : Філалогія. Журналістыка. Педагогіка*. 2007. № 2. С. 70–75. URL: <http://elibr.bsu.by/handle/123456789/13616>
- Захаренко И.В. Ноги в соматическом коде культуры (на примере фразеологии). *Язык, сознание, коммуникация* : сб. статей / отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. Москва : МАКС Пресс, 2003. Вып. 25. 200 с. С. 86–96.
- Иванова Е.В. Лексикология и фразеология современного английского языка = Lexicology and Phraseology of Modern English : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ ; Москва : Издательский центр «Академия», 2011. 352 с.
- Кочеваткин А.М. Соматическая лексика эрзянского языка : учеб. пособие. Саранск : Тιοграфия «Красный октябрь», 2001. 208 с.
- Куницкая Н.В. Соматические фразеологизмы в современном молдавском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Кишинев, 1985. 190 с.
- Курс сучасної української літературної мови / за ред. Л.А. Булаховського. Т. 1. Київ : Радянська школа, 1951. 520 с.
- Персидская А.С. Соматическая лексика селькупского языка: структурно-семантический и лингвокультурологический анализ : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Томск, 2018. 243 с.
- Плунгян В.А. К описанию африканской «наивной картины мира». *Лексический анализ языка*. Москва : Наука, 1991. 204 с.
- Подгорная В.В. «Наивная анатомия» в английской языковой картине мира : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Санкт-Петербург, 2016. 226 с.
- Лексикологія. *Сучасна українська мова* : підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін. ; за ред. О.Д. Пономарева. 3-є вид., перероб. Київ : Либідь, 2005. 488 с. С. 45–94.
- Потебня А. Заметки этимологические. *Русский филологический вѣстник*. 1880. Т. 3. №. 2. С. 161–196. URL: <https://www.prlib.ru/item/678526>.
- Приходько І.М. Соматична лексика: межі поняття та спроба класифікації. *Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. пр. Філологічні науки*. 2016. № 1. С. 203–206.
- Романюк В.М. Лінгвістична експлікація соматичної лексики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. Вип. IV. С. 13–20.
- Русановська Т.В. Фреймова семантика та теорія лексико-семантичного поля у дослідженні сленгових вторинних номінацій соматизмів. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. Вип. 81(4). Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. С. 169–173.
- Старых О.В. Соматизмы как особый класс слов в лексической системе церковнославянского языка. *Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета III. Серия "Филология"*. Вып. 2 (24). Москва : Изд-во ПСТГУ, 2011. С. 80–85.
- Степаненко О.К. Семантика і структура словотвірних гнізд із верхинним соматичним компонентом : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ : ДНУ ім. Олеса Гончара, 2010. 23 с.
- Сучасна українська літературна мова : підручник / ред. А.П. Грищенко ; 3-є вид., допов. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.
- Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за ред. М.А. Жовтобрюха. Київ : Наукова думка, 1973. 438 с.
- Тилик О.Ф. Іменники зі значенням подібності: способи творення та сфери використання : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2006. 222 с.
- Тимченко И. В. Структурно-семантический анализ фразеологических единиц с компонентами-соматизмами голова, око, вухо, ніс, язык : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 – «Языки народов СССР (укр. яз.)». Харків, 1990. 16 с.
- Толстова О.Л. Лінгвокогнітивні особливості соматичних фразеологізмів іспанської мови : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05. Київ, 2007. 17 с.
- Чуднов В.В. Соматическая лексика в аспекте преподавания русского языка как иностранного : на материале тематической группы «Наименования внутренних органов человека» : дисс. ... канд. филол. наук : 13.00.02. Москва, 2007. 249 с.
- Чумичева Т.С. Фразеологизмы с компонентами-соматизмами в национальных вариантах английского языка (на материале британского и американского вариантов) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 – «Германские языки». Нижний Новгород, 2010. 17 с.
- Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии. Москва : Учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1959. 246 с.
- Яніцька Н.Р. Соматична лексика як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2008. Вип. 3. С. 211–213.
- Krawczyk-Tyrpa A. Frazeologia somatyczna w gwarach polskich: związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź : Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1987. 270 s.

Перелік умовних скорочень використаних джерел:

- ГГ** – Гуцульські говірки: Короткий словник / за ред. Я. Закревської. Львів, 1997. 232 с.
- Гр** – Словарь української мови / збір. ред. журн. «Киевская старина»; упорядкував, з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови / за ред. О.С. Мельничука : у 7 т. Т. 1–6. Київ : Наукова думка, 1982–2012.
- ІвШум** – Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник. Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 1918. 524 с.
- МРУС** – Кисільов В. Медичний українсько-російський словник. Київ : НАН України, 2008. Вип. III. 172 с.
- Нечай** – Нечай С. Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами. Київ : УЛТК, Фонд ТТ, 2000. 432 с.
- ПРУСП** – Практичний російсько-український словник приказок / упор. Г. Млодзинський ; ред. М. Йогансен (відтворення видання 1929 року). Київ : НАН України, 2009. Вип. VIII. 108 с.
- Сабадош** – Словник закарпатської говірки села Сокириця Хустського району. Ужгород : Ліра, 2008. 408 с.
- СБГ** – Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
- СБТ** – Паночіні С. Словник біологічної термінології. Харків : Радянська школа, 1931. 89 с.
- СДЯ** – Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) / гл. ред. Р. Аванесов. Москва : Русский язык, 1988–2008. Т. 1–7.
- СУМ 16-п.п.17** – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Львів, 1994–2006. Вип.1–13.
- СУМ** – Словник української мови. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.
- Ум-Сп** – Словарь російсько-український / уклад. М. Уманець і А. Спілка. Львів : НАН України, 1893–1898. Т. I–IV.
- Чаб** – Чабаненко В. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини : у 4 т. Запоріжжя, 1992.
- Шило** – Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. Львів – Нью-Йорк : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2008. 288 с.
- ЭССЯ** – Этимологический словарь славянских языков: Прагматический лексический фонд / под ред. О. Трубочева. Вып. 1–33. Москва : Наука, 1974–2007.
- Skok** – Skok Petar. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika / Uredil i akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jónké. Т. 1–3. Zagreb, 1971–1973.
- Ср** – Срезневский И. Материалы для словаря древнерусского языка. Санкт-Петербург, 1843–1912. Т. 1–3.
- ССУМ** – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : у 2-х т. Київ : Наукова думка, 1977–1978.
- Тимч** – Историчний словник українського язика / за ред. С. Тимченка. Харків – Київ : ДБУ, 1930–1932. Т. 1. XXIV. 937 с.
- ЛО** – Ллкарства описана(нь)ніе, которимы бе(з) ме(ди)ка в дому вс#къ поратоватис# моглеть. *Лікарські та господарські порадики XVIII ст.* / підгот до вид. В. Передрієнко ; АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1984. С. 17–91.
- Slawsky** – Sławski F. Zarys słowotwórstwa prasłowian'skiego. *Słownik prasłowian'ski*. Wrocław. Warszawa ; Krakow ; Gdan'sk. Т. 1–3. 1974–1979.

Prykhdoko I. Sensonymic names in the Ukrainian language

Summary. Linguists' interest in vocabulary which denotes the parts of the body, including the sensory system, has not decreased for the last several decades. There are completed studies on the division of somatic names into groups, the problems of determining the boundaries of the mentioned somatic vocabulary, the functioning of somatisms in the phraseology; the possibilities of somatic names in processes of secondary nomination is studied. Somatic vocabulary is analyzed in the context of linguodidactics. However, despite a large number of studies in this field, there is still no research where the names of humans' and animals' sense organs could be traced comprehensively from the Slavic era to the present days. This made the proposed article relevant. Despite the differences in distinguishing certain varieties of somatisms, all current classifications of the names of the parts of the human and animal body regard as a separate subgroup the names of sensory organs, which are called *sensonymic vocabulary*, or *sensonyms*, which include the names of the organs of vision, the names of the organs of hearing, the names of the organs of smell and taste, the names of the organs of touch. From the Slavic era to the present days, the largest in quantitative terms is a group of sensonyms to denote the organs of vision and their parts. The names of hearing organs are recorded less in all periods of the Ukrainian language development. The number of names for the sense of smell has increased over time, but the subgroup of these names has not become quantitatively noticeable. The structure of the sensonymic names has changed over time. In the Slavic language, we mainly refer to suffixal derivatives (**duxadlo* : “nose”, *bělōda* “eye”, *bělōtʹ* / **bělōta* “white of eye”). Later, some of them lost their motivational correlation with the old ones (**zenica*, **bělʹmo*, **ęzykʹ*). The new words are mainly suffixal (*vushko*, *vichko*, *kryshhtalyk*, *zrachok*). Less common are those with null-suffix (*zakrut*) and composite formations (*nutrovukho*, *seredovukho*). Among the derivatives analyzed, we also find word-forming variants (*sitkivka*, *sitchanka*). The basis for such derivatives is mainly nouns and verbs (*nizdria*, *vushyska*, *ryika* “snout”).

Key words: somatism, sensonymic vocabulary, sensonym, names of the organs of vision, names of the organs of hearing, names of the organs of smell and organs of taste, names of the organs of touch.